

FRI-2K.201-1-HP-08

EXPLORING OCCUPATIONAL THERAPIST'S ROLE IN INCLUSIVE EDUCATION⁸

Assoc. Prof. Petya Mincheva, PhD

Department of Public Health,
University of Ruse, Bulgaria
Phone: +359 886 439 086
E-mail: pmincheva@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Liliya Todorova, PhD

Department of Public Health,
University of Ruse, Bulgaria
Phone: +359 886781 013
E-mail: litod@uni-ruse.bg

Margarita Asparuhova-Kandilarova, MSc

Phone: +359 885 726 921
E-mail: masparuhova@uni-ruse.bg

Abstract: *The presence of occupational therapists in school environment as part of the support team is a well developed practice in many European and other countries. More and more occupational therapists in Bulgaria are also employed in this sphere. For an up-to-date analysis of the situation in Bulgaria, a survey among occupational therapists practicing in inclusive education was conducted. The results show that occupational therapists are an important part of the support team in inclusive education, they need to be recognized and employed as such and this should be embedded in national policies on inclusive education.*

Keywords: *Inclusive Education, Occupational Therapist*

JEL Codes: *I10, I23*

ВЪВЕДЕНИЕ

В редица проучвания се подчертава важноста на съвместната работа на педагогически с други специалисти за по-добро качество на приобщаващото образование. Един от тези специалисти е ерготерапевтът, който все повече се налага като част от екипа за приобщаване и в България. В световен мащаб все по-тясно се специализира раздел в ерготерапията наречен „училищно-базирана ерготерапия“. Ерготерапевтите са здравни специалисти, които работят с деца и възрастни с дейностни ограничения, породени от социално изключване или различни нарушения и увреждания, (Todorova, 2020).

В официалното становище на Световната федерация на ерготерапевтите (World Federation of Occupational Therapists, WFOT) от 2016 г. се подчертава, че приобщаващото образование е първостепенно и безусловно право на всяко дете. Ролята на ерготерапевта в училищна среда се изразява в осигуряване на равни възможности за всички деца чрез насърчаване на силните страни и премахване на бариерите в обучението в подкрепа на благосъстоянието и пълноценното участие на учениците. Тяхното дейностно изпълнение може да бъде затруднено или дори да липсва участие поради редица здравословни причини, психосоциални и обучителни нарушения. Целта на ерготерапията е успешното функционално участие във всички важни за ученика училищни и извънучилищни дейности. След индивидуално изследване на всички компоненти, в етапа на подкрепа ерготерапевтът

⁸ The research paper was presented on October 25-26, 2024, at the Health Promotion Section of the 2024 Scientific Conference co-organized by University of Ruse and Union of Scientists - Ruse. Its title in Bulgarian is: „ПРОУЧВАНЕ НА РОЛЯТА НА ЕРГОТЕРАПЕВТА В ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ“.

търси и насърчава съответствието между наличните способности и умения на ученика, училищната среда и училищните дейности.

Отстояването на идентичността на професията налага идентифициране на специфичната роля на ерготерапевта в училищния контекст. Това предполага стабилна научна и теоретична обосновка, която се базира на добри световни практики и проучвания. Ерготерапевтите работят по цели от училищните дейности, съобразени с учебните планове. Тяхната дейност изисква пряко взаимодействие с учител, помощник-учител, ресурсен учител, други членове на екипа и родителите. Освен от учебни дейности децата имат нужда от игри и умения за самообслужване, като затрудненията в тези дейности също са обект на ерготерапията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Децата без и с увреждания се облагодетелстват еднакво от това да се обучават в една и съща образователна среда. Приобщаващото образование е в основата на приобщаващото общество. Повечето деца с увреждания могат да се обучават в масови училища, ако получават необходимата допълнителна подкрепа и се премахнат всички бариери в средата, (Van Bruggen, 2010). Качественото образование на децата със СОП е важно за успешното им приобщаване. Според Doncheva (2022) осигуряването на достъп до знания, информация и навици, увеличава шансовете и предоставя свобода на избора на всеки учащ се.

Приобщаващото образование поставя акцент върху възможността децата със СОП и със специфични обучителни трудности да развият максимално капацитета си да учат и да се образоват заедно с връстниците си. То изисква достъпност не само на физическа среда, но и достъпност и адекватност на учебната програма, съдържание и на методите на преподаване, (Ivanova, 2015).

В доклад на Европейска агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование от 2018 г. се подчертава значението на участието във всички области и нива на заинтересованите страни в процеса като ключов момент за социалното включване на учениците. В редица проучвания е установено, че учащи, родители и учители оценяват положително съвместната работа с ерготерапевт за подобряване на участието и благосъстоянието на учениците в училище, (Maciver et al., 2011; Missiuna et al., 2015).

Роля на ерготерапията в процеса на приобщаващо образование

Освен в самообслужване и игри децата участват активно и в училищни дейности още от ранна възраст. В училищна възраст децата с увреждания често не се включват или изпитват затруднения с тяхното изпълнение поради различни причини. Ерготерапията се занимава с дейностите и затова в областта на приобщаващото образование тя цели подпомагане на тези деца в училищните дейности. Сътрудничеството с училищният екип се изразява първо чрез изясняване на разликата между клиничната ерготерапевтична практика и тази в училищна среда. Ерготерапевтите участват в структуриране и дизайн на среда, която подпомага успешното развитие на децата. Друга основна роля е екипната работа за адаптиране и модифициране на училищната среда по начин, който подпомага оптимално участието в ежедневни и училищни дейности. Позицията на ерготерапевта като член на училищния екип трябва да улеснява ангажирането в училищни дейности и постигането на образователни и други резултати (приемане и положително признание). От гледна точка на ученика социалният опит в училище е по-важен от учебните постижения, (Rodger, 2010).

В САЩ работещите в училищата ерготерапевти се фокусират върху академичните умения и училищни дейности, играта и свободното време, социалното участие, уменията за самообслужване (ежедневни дейности) и уменията за преход/работа при разработването и прилагането на Индивидуален образователен план. В Ирландия все по-често се признава нуждата на учителите от постоянна подкрепа от различни терапевти за посрещане на нуждите на децата в техните класове, за подкрепа на цялостното включване, а не само насочено към поведенчески или социално-емоционални нужди. Променящата се среда в класната стая, при която ролята на учителя все повече се фокусира върху сътрудничеството и

работата с други професионалисти, представлява фундаментална промяна в традиционно възприеманата роля на учителя. Терапевтите подчертават необходимостта от изясняване на ролята на терапията в училищна среда и моделите за предоставяне на услуги, за да се раграничи от традиционните клинични роли. Това би довело до по-добра координация между здравните и образователните услуги за постигането на максимални резултати в училищната практика, (O'Donoghue, O'Leary, Lynch, 2021).

В Наредбата за приобщаващо образование от 2017 г. ерготерапевтът е включен в екипа за допълнителна подкрепа на децата със СОП при сензорни, физически и множествени увреждания, при интелектуални затруднения, езиково-говорни нарушения, специфични нарушения на способността за учене, разстройства от аутистичния спектър, емоционални и поведенчески разстройства.

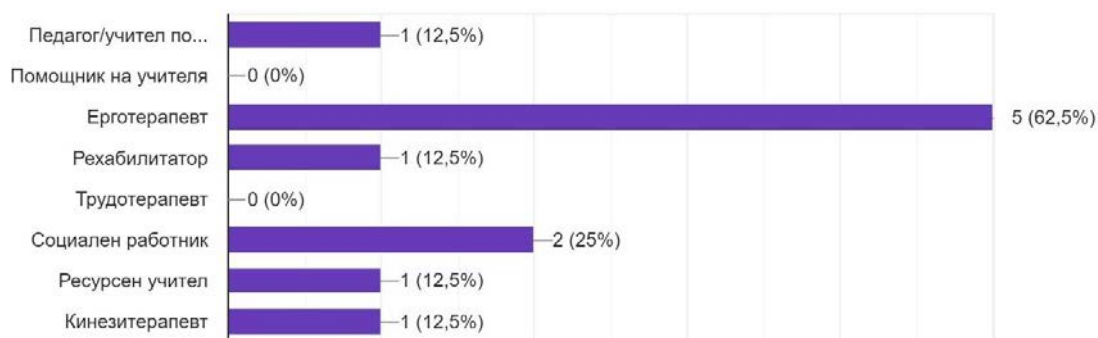
Съгласно този стандарт формите на допълнителна подкрепа са индивидуална работа с детето, комплексна рехабилитация, осигуряване на достъпна среда и др., а наименованието на ерготерапевта е записано редом с ресурсното подпомагане. Освен в пряката индивидуална работа с ученика ерготерапевтът може да участва и в екипа за оценка на индивидуалните образователни потребности на детето. Специфичните му компетенции са насочени към анализ на дейностите и затрудненията, като се отчита взаимодействието между човека, дейността и условията на средата, които са важна част от ерготерапевтичното изследване, (Todorova, 2020). В зависимост от изследваните проблеми се подбират специфични инструменти за изследване от ерготерапевт в училищна среда, пример за какъвто е Дейностна самооценка на детето.

Функцията на ерготерапевта в екипа за приобщаващото образование не се свежда единствено до пряка терапевтична работа с детето. Световната ерготерапевтична практика в училищна среда предлага разнообразни модели за добра практика, повечето базирани на тристепенния модел. Според него 80% от интервенциите са за всеобща подкрепа, 15% са целеви интервенции за групи от деца със СОП и само 5 % включват индивидуална работа с деца с тежки увреждания. По този начин дейностите на ерготерапевта се насочват към системата като цяло, с което се реализират целите на приобщаващото образование за осигуряване на адекватни условия за всички деца според техните потребности.

Анкетиране на работещи в сферата на приобщаващо образование ерготерапевти в България

Екип от катедра Обществено здраве в Русенския университет „Ангел Кънчев“ разработи проект по Фонд научни изследвания на тема „Разработване на системен подход за включване на ерготерапията в приобщаващото образование“. Като част от планираните задачи е проведено онлайн анкетиране сред работещи ерготерапевти, които имат опит с приобщаването на ученици с увреждания в общообразователна среда, за проучване на ролята на ерготерапевта за подпомагане на приобщаващото образование в България (24.05 – 01.06.2022 г.). Представен е анализ на резултатите от анкетата, като хипотезираме възможните причини, които стоят зад тях, и изведем съответните препоръки за справяне с някои тревожни практики при наемането на ерготерапевти в сферата на приобщаващото образование.

Анкетата е публикувана онлайн във фейсбук групата на Асоциацията на българските ерготерапевти, където членуват 56 професионалисти с ерготерапевтично образование, работещи в различни образователни и социални институции. В проучването взеха участие общо 8 специалисти – такива, които имат непосредствен и актуален опит с приобщаването на деца със СОП. Впечатление правят резултатите от анкетата по отношение на длъжността, на която са назначени специалистите в организациите, в които работят. Трима от тях са назначени като ерготерапевти, трима съвместяват две длъжности – ерготерапевт и ресурсен учител, ерготерапевт и учител, ерготерапевт и социален работник, а двама са назначени като рехабилитатор и като кинезитерапевт (фиг. 1). Процентът надхвърля 100, тъй като анкетираните са дали повече от един отговор.

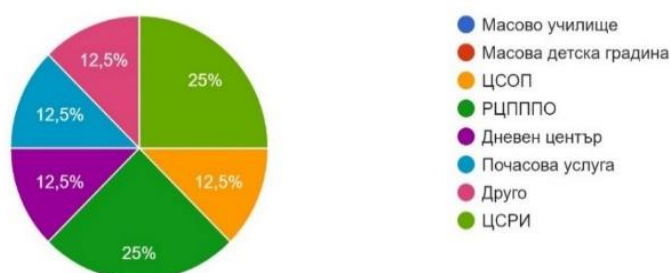
Фигура 1. Разпределение на анкетираните според заеманата длъжност

Съществуващата все още практика да се назначават ерготерапевти на половин щат и да съвместяват професионалните си задължения и с друга длъжност е обяснима с факта, че много от завършващите магистърската програма по Ерготерапия в общността в Русенския университет, са вече работещи професионалисти от сферата на образованието и социалните услуги. Друга причина е липсата на ясно регламентиран и достоен статут на ерготерапевта в системата на приобщаващото образование – той работи с по-голямо натоварване и работно време и по-ниско заплащане в сравнение с останалите специалисти от екипа.

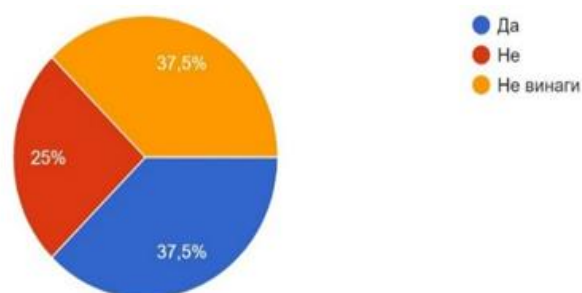
От една страна, наемането им и като ерготерапевти е знак за положителната оценка като добри специалисти по ерготерапия от работодателите им. От друга страна, това показва разбиране за необходимостта от ерготерапевти в приобщаващото образование. Съвместяването на две длъжности обаче не бива да се превръща в честа практика, тъй като крие своите рискове. Ерготерапията все още не е достатъчно разпространена и разпознаваема професия у нас и често за членовете на екипа за подкрепа на приобщаващото образование, за учители, родители и директори, е трудно да разграничат специфичните за нея подходи и методи. Това от своя страна се превръща в бариера пред популяризирането на професията и възпрепятства реалното изследване на ефекта от ерготерапевтичната практика в приобщаващото образование. Съответно не се разкриват нови работни места за ерготерапевти и тя се прилага под шапката на други професии.

На въпроса за услугата, в която работят, трима от респондентите са посочили образователна институция, трима работят в социална услуга, в почасова услуга работи 1 специалист и 1 ерготерапевт работи в друга организация с неуточнен тип (фиг. 2.) Трима от професионалистите, които са назначени като ерготерапевти, работят в образователна услуга за подкрепа на деца със СОП, което е добър знак за припознаването на професията от тези институции, но все още това са спорадични случаи.

Усилията за включването на здравни специалисти като ерготерапевт и кинезитерапевт в образователни институции е двустранен процес и е нужно да се положат усилия за взаимно разбиране на ролите и за изследване на възможностите за сътрудничество.

Фигура 2. Заемани работни места

Фигура 3. Усещане за равнопоставеност

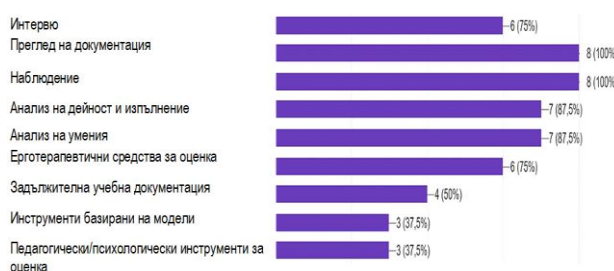
Показателен обаче е и фактът, че все още няма назначени ерготерапевти в общообразователни училища и детски градини. Това до голяма степен зависи и от посланията, които отправят, и възможностите, които дават политиките за приобщаване на деца със СОП на национално ниво в момента. Ерготерапевтът е добре приет от децата, но в чести случаи не и от другите специалисти. Едва 37.5 от анкетираните са отговорили на този въпрос положително (фиг. 3). Всички респонденти (100%) отговарят, че участват в изготвянето на индивидуални планове на деца със СОП.

Във фиг. 4 е отразено разпределението на отговорите на въпроса „В кои специфични дейности участвате при работа с деца със СОП в училищна среда?“. Както се вижда, налице е голямо разнообразие от дейности, свързани както с пряка работа с учениците (индивидуални сесии за директна работа с деца, работа в час за подпомагане на писане/четене), така и с дейности за консултиране на останалите членове на екипа/ родителите. Останалите дейности, посочени от респондентите – осигуряване на участие в училищни дейности, социално включване, осигуряване на достъпно учебно съдържание, осигуряване на достъпна среда, имат както аспект, свързан с консултиране, така и аспект, свързан с пряка работа с учениците. Въпреки усилията на различни специалисти в продължение на няколко години все още са налице и някои негативни нагласи към приобщаващото образование.

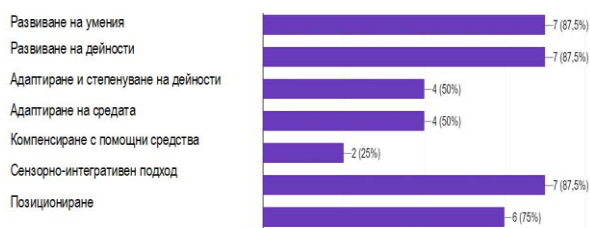

Фигура 4. Разпределение на специфичните дейности на анкетираните

Както беше посочено по-горе, въпреки че формално може и да не са назначени като ерготерапевти, специалистите с ерготерапевтично образование, прилагат специфични ерготерапевтични методи и средства както за оценка на индивидуалните нужди на учениците, така и за последващата терапия (фиг. 5 и фиг. 6).

Фигура 5. Методи и средства за оценка

Фигура 6. Методи и средства за интервенция

Имайки предвид това, както и холистичния подход, който ерготерапевтът прилага за работа с един ученик за подкрепа във всички аспекти, можем да заключим, че ерготерапевтът е важна част от екипа за подкрепа на приобщаващото образование. Необходимо е той да бъде припознат и търсен като такъв и това да залегне като принцип в националните политики за приобщаващо образование. В заключение може да се обобщи, че ерготерапията логично и сигурно си поправя път в сферата на приобщаващото образование. За да се постигне това, е важно ерготерапевтът да получи реална възможност да демонстрира и да защити специфичните си компетенции и функции, като бъде назначаван в образователни и социални институции наред с останалите специалисти.

ИЗВОДИ

Сътрудничеството на ерготерапевт с други специалисти, родители ученици е от фундаментално значение за постигане на трайни резултати. В училищна среда ерготерапевтите могат да работят директно с ученика за развиване или подобряване на умения, промяна или адаптиране на училищните дейности, за да може ученикът да участва в учебния процес, както и да спомогнат за осигуряване на достъпност или специфични помощни технологии в образователна среда. Въпреки че в национален контекст нормативната база не регламентира достатъчно ясно ролята на ерготерапевта, все повече ерготерапевти по естествен начин намират реализация в тази сфера и това налага необходимостта от по-задълбочена нормативна, методологична и практическа подкрепа за промоция и утвърждаване на професията ерготерапевт.

REFERENCES

Doncheva Y., (2022). *Inclusive pedagogues and their fundamental role in the education of learners and during pandemic social isolation*, Ruse, Leny art press (**Оригинално заглавие:** Дончева Ю., Приобщаващите педагогически специалисти и тяхната фундаментална роля за образованието на обучаемите и по време на пандемичната социална изолация, Издателство „Лени -АН“, Русе).

Echsel A., L. Price, S. Josephsson, Schulze Ch., (2019). *"Together on the Way": Occupational Therapy in Mainstream Education-A Narrative Study of Emerging Practice in Switzerland*, Occupational Therapy International.

Ivanova G., (2015). The challenge “Inclusive education”, University of Sofia (**Оригинално заглавие:** Иванова Г., 2015, Предизвикателството „приобщаващо образование“, в Предизвикателствата на приобщаващото образование, Сборник с доклади, София: УИ „Паисий Хилендарски“).

Maciver, D. et al., (2011). *Services for children with developmental coordination disorder: the experiences of parents*. (37:3) Child: Care, Health and Development, 422-439.

Missiuna, C., et al., (2015). *Partnering for Change: Implementation and Evaluation 2013 – 2015: Final Report for the Ontario Ministry of Health and Long-Term Care and the Ontario Ministry of Education*. Hamilton: CanChild, McMaster University.

O'Donoghue C., J. O'leary, H. Lynch, (2021). *Occupational Therapy Services in School-Based Practice: A Pediatric Occupational Therapy Perspective from Ireland*, OT International, v.1

Rodger S., (2010). *Occupation-centered Practice with Children*, USA: Willey-Blackwell.

Todorova L., (2020). *Occupational therapy – professional profile and perspectives*, monography, University of Ruse Press, (**Оригинално заглавие:** Тодорова Л., 2020, Ерготерапия – професионален профил и перспективи, монография, Русе: АИ „Русенски университет“)

Van Bruggen H., (2010). *Chapter 21: Working towards inclusive communities*, In: *Occupational Therapy and Physical Dysfunction Enabling Occupation*, 6th ed., London: Elsevier.

<https://wfot.org/resources/occupational-therapy-services-in-school-based-practice-for-children-and-youth>

https://www.european-agency.org/sites/default/files/evidence_final_summary_bg.pdf